

Александар МИЛАНОВИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ДНЕВНЕ НОВИНЕ КАО РЕСУРС ЗА УЧЕЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА (II)

1. У прологодишњем броју *Предавања* са Семинара српског језика, књижевности и културе (број 9–10, 2021) започели смо расправу о теми колико језик савремених дневних новина може бити плодотворан за ваљано савладавање српског језика. Кренули смо од новинарске лексике, и констатовали да данашњи новинари подједнако радо у својим текстовима активирају и застарелу лексику (историзме и архаизме) и лексику која је у српском језику нова (неологизме, индивидуалне неологизме и сл.), а потом најавили да ћемо се у новом раду посветити дијалектизмима, колоквијализмима и жаргонизмима у језику савремених дневних новина.

Дијалектизми, колоквијализми и жаргонизми нису подједнако присутни у нашим новинама. Као обележје ниског стила, они углавном имају задатак да привуку најширу, па и мање образовану публику, те је њихово присуство у тзв. жутој штампи, али све више и у другачијим новинама, и прворазредно културолошко питање, а не само функционалистичко. Као и код других слојева стилски обележене (маркиране) лексике, и ови лексички слојеви појављују се пре свега у насловима новинских текстова, са задатком да читаоца привуку и приволе да прочитају читав текст. Иако скупно припадају нижем регистру српског језика, *дијалектизми, колоквијализми и жаргонизми* употребљавају се у дневним новинама са различитим функцијама, којима ћемо посветити овај прилог.

2. *Дијалектизми* се у насловима новинских текстова пре свега појављују као просторни локализатор догађаја, што је слична функција оној коју неретко имају и у језику књижевности. Функција актуелизације, дакле, овде повезује публицистички и књижевноуметнички функционални стил, па не чуди што је у новинским насловима са дијалектизмима неретко

примењен и поступак *интертекстуалности*, односно (ин)директног позивања најчешће на наслов или препознатљив цитат из српске књижевности. Дијалектизам у том случају у наслову постаје двоструко обележен: и као нестандартна лексема и као интертекст. Несумњиво најексплоатисанији пример јесте цитирање и парафрзирање наслова поеме Матије Бећковића *Ђераћемо се још*, који је као илустрација једне од одлика нашег менталитета стекао толику популарност да је штампан и на мајицама, исписиван као графит, коментарисан на *Вукајлији* и сл. У облику *ђераћемо* извршено је јекавско јотовање (< *тјерати*), од којег је као стандардне фонетске црте Вук Карацић одустао 1839. године. Тако овај дијалектизам прецизно лоцира читав наслов на ијекавски простор, прецизније простор Црне Горе у Бећковићевом случају. Иако је поема објављена још 1996. године, њен наслов не губи на привлачности код српских новинара и уредника. Тако познати српски новинар Александар Апостоловски, коментаришући послеизборне политичке процесе у Црној Гори (пад владе итд.), умесно тексту даје наслов: „Још ће се ћерати!” (П 6. 2. 2022, 06),¹ а поентира речима: „Закључак: ћераће се још!” Поред дијалектизама из поезије Матије Бећковића, новинари подједнако често активирају и дијалектизме из поезије Петра Петровића Његоша, како у дневним новинама тако и у часописима: С’учим пред бираче (*Печат*, 616, 22. 5. 2020, 12). При навођењу дијалектизама као цитата или парафраза из књижевности редакције по правилу бирају књижевна дела која су стекла ширу популарност или која су део школских планова и програма, што омогућава лакше „декодирање” језичке игре и код мање образованих читалаца. Без познавања књижевног контекста, међутим, ови наслови сасвим губе на ефектности, а читаоца чак могу довести и у забуну.

Новинари такође радо преузимају и дијалектизме из изјава јавних личности које су актери описаног догађаја. У тексту са насловом „Мува на међеда” (П 25. 10. 2016, 05), сазнајемо из текста, налази се заправо цитат изјаве председника Србије Александра Вучића, у којој он активира народни израз: „Мислио сам да ће говорити до сутра, а то је нама као мува на међеда.” У наслову „Ђедо, оздрави, потребан си Црној Гори” (ВН 8. 10. 2020, 4)² наведено је заправо народно именовање од миља, надимак митрополита Амфилохија Радовића, што се види и из самог текста: „’Држи се, Ђедо наш’ – поручује му лидер Праве Црне Горе Марко Милачић”. Дијалектизам као просторни локализатор и језички показатељ локалних специфичности нарочито је чест у насловима путописа и репортажа. Тако

¹ У примерима ћемо за наведене новине користити скраћенице: *Kurir* (K), *Alo* (A), *Srpski telegraf* (ST), *Informer* (I), *Press* (P), *Политика* (П), *Вечерње новости* (ВН), *Danas* (D), *Blic* (B), *24 sata* (24s).

² У речима *међед* и *Ђедо* опет је извршено јекавско јотовање, које снажно дијалекатски обележава не само речи већ и читаве наслове.

је у недељном додатку уз дневни лист Политика, после надаслова „Кухињски путопис; Златибор” следи наслов „Речни раци” (Политика магазин, 1138, 21. 7. 2019, 18). Стилски обележен, краћи облик множине именице *рак* већ је довољно привлачан за читаоца, а мотивацију за његове уношење у наслов дају у тексту цитиране речи локалног становника: „Нису шкампи, него речни раци, а има их по златиборским потоцима онолико – објаснио им је. – Али, од њих се још нико људски није најео...”.

Сличну функцију попут дијалектизма у новинским текстовима добијају и регионализми. У колумни „Уводник” Мирослава Лазанског појавио се наслов „Стрико” (П 3. 12. 2015, 05, „Уводник” М. Лазанског), који је опет обликом именице догађај локализовао на ијекавски простор, овде конкретно простор Црне Горе, што потврђује и текст: „Одједном, иза полицијске кућице појављује се човек у цивилу и повика: „Ђе си, стрико”. И изведе стрика из реда и без пасошке и било какве контроле стрико уђе у Црну Гору.”³

3. *Жаргонизми* новинске текстове и наслове у њима не обележавају територијално већ социјално. Специфичан „грађански статус” стекли су у српској књижевности током 70-их година XX века првенствено после огромног успеха романа *Кад су цветале тикве* Драгослава Михаиловића, а потом и после успеха таласа стварносне прозе (Видосав Стевановић, Милисав Савић) и прозе „у траперицама” (Момо Капор, Милан Оклопчић, Гроздана Олујић, потом и Бобан Петровић, Душан Прелевић итд.) до савремених млађих писаца. Одомаћени у књижевности, потом у филму, жаргонизми су брзо продирали и у дневне новине и часописе. Често су наведени као псеудоцитати устаљених форми из свакодневне комуникације, нарочито оне у градовима: „Покажи чуку – и знаћу ко си” (Политика магазин, 1138, 21. 7. 2019, 5).⁴ Исто важи и за наслов „Бураз и тебра” (П 17. 2. 2018, 19), у којем социолог Борис Јашовић мотивише овакав лексички избор: „Нарочито када право јачег доминира унутар буразерског капитализма („види тебра, средићу ти за ону локацију, немој ништа да бринеш”).” Парадигматски је пример и у наслову „Главни баја у свом ентитету” (П 10. 10. 2016, 12), а у тексту који је у рубрици „Погледи” потписао Аднан Балта, члан удружења новинара БиХ, даје се и помало подругљиво објашњење: „Дакле, Милорад Додик је на најбољи могући начин искористио референдум о Дану РС и показао да је и даље ’главни баја’ у свом

³ Наспрам облика *стрико*, нормативни шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* (Нови Сад: Матица српска, 1967–1976) наводи још и облике *стриц* и *стрика*, чак и кајкавски облик *стричек*. За облике *стрика* и *стрико* напоменуто је да су хипокористички, али се не дају никаква даља територијална разјашњења.

⁴ Текст је посвећен часовницима које носе познати тенисери. У жаргону *чука* је двозначна реч: 1. часовник; 2. срце. Тако и сам наслов, вероватно нежељено, постаје двозначан, јер израз *показати чуку* значи и ’сказати храброст, срчаност’.

ентитету.” Осим навођења омладинског жаргона, који је најраширенији, све чешћи су и примери навођења жаргона затворених друштвених група – криминалаца, наркомана, навијача и сл. Тако се лексема из наркоманског жаргона појављује као јединица која гротескно декомпонује колокацију (уп. *пијачна роба, пијачне цене, пијачна тезга, пијачна атмосфера* и сл.): Ријачни *overdoz* (D 22. 2. 2018, 23).

Примере за жаргонизме најлакше проналазимо у сензационалистичкој штампи: а) *ложити се*: Grof se loži na Kim Kardašijan (K 14. 12. 2016, 42–43); б) *трава*: Pali sa 16 kila „trave” (I 8. 3. 2017, 6); в) *фрка*: Sitiju frka od Matica! (K 10. 12. 2017, 38–39); г) *пajтос*: Jeremićev pajtos optužen za ubistvo (K 18. 4. 2019, 1); д) *шлихтати се*: Na Vučićev predlog biće smenjени i oni koji су se šlihtали strancima (A 1. 10. 2019, 1). Има их све више, међутим, и ван ње. Тако се на пример жаргонизам *насти* у значењу ’бити ухапшен’ одомаћио у форми са наводницима, као маркером цитирања, али и без њих: Војници „пали” са кокаином (BH 23. 3. 2018, 13), Албанац пао са 7,8 килограма хероина (BH 1. 12. 2019, 12), „Пала” шесторица макроа (BH 3. 2. 2021, 10), „Пали” са 2,6 тона кокаина (BH 28. 9. 2021, 10). Из жаргона криминалаца, поред глагола *насти*, одомаћила се и именица *сачекуша*, са значењем ’напад из заседе у којој се чека’: Новосађанка рањена у сачекуши (П 20. 11. 2016, 10);⁵ Изрешетан у сачекуши (П 12. 9. 2017, 08);⁶ „Сачекуша” за бившег вођу навијача Партизана (П 26. 1. 2020, 10);⁷ Сачекуша за таксисту (BH 20. 3. 2020, 11).⁸ Ту су и већ одомаћени облици из омладинског жаргона: а) *два сома*: Najčešće falsifikuју dva soma (24s 19. 1. 2016, 8–9); б) *кобаја*: Чварци, кобаје, ајвари и киселе паприке за вегане (П 8. 10. 2016, 14);⁹ *Кобаја дуга 2 километра* (I 27. 2. 2017, 22).

Лексеме из професионалних жаргона веома се ретко појављују у новинским насловима. Тек понегде долази до њиховог активирања када својом (не)прозирном семантиком могу привући читаоца. Право значење потом се разјашњава у тексту: Преко „центрифуге” до кокпита војног авиона (П 4. 3. 2021, 08).¹⁰

Попут дијалектизама, и жаргонизми се радо преузимају из туђих изјава и преносе у наслове, нарочито ако их је употребио неко из неадекватног социјалног миљеа и у неодговарајућој говорној ситуацији. Тако је у наслову „Милановић: Разлика у цени ’рафала’ је ’мазнута”” (П 11. 12.

⁵ У тексту: „Нападач је, према незваничним информацијама, био скривен у зеленилу, на неосветљеном, празном плацу преко пута зграде.”

⁶ У тексту: „изрешетан је рафалима претпрошле ноћи у класичној сачекуши”.

⁷ У тексту: „као и да је преживео већ две ’сачекуше””.

⁸ У тексту: „Чорић није посумњао да му се спрема ’сачекуша””.

⁹ У тексту: „Хране је било у изобиљу – представљене су кобасице”.

¹⁰ У тексту читамо: „а седмог дана се обавља посебан и важан тест, такозвана центрифуга, на аердрому у Батајници”.

2021, 04) под наводнике стављен жаргонизам *мазнути* ('украсти') из изјаве хрватског политичара, а мотивацију за избор даје цитат његове изјаве у тексту, као и додатни маркер *како је рекао*, који наглашава аутентичност пренесених речи: „већ да је тај новац, како је рекао, 'мазнут', да је 'нестао'”.

Сасвим нови жаргонизми, нарочито они преузети из енглеског језика, привлаче читаоце својом свежином у језику, али и мање познатим значењем за којим неретко посежу у тексту: *Hejteri opleli po ćerki Džonija Dera* (24s 12. 9. 2016, 12), *Rada odgovorila hejterima* (B 25. 1. 2018, 18), *Od voћne moćarele do фенси сутлијаша* (П 26. 1. 2020, 16), *Legende Partizana iskulirale poziv da napuste FS Srbije!* (K 11. 9. 2020).

Шатровачких облика, данас већ помало архаичних осим у окамењеним, лексикализованим формама, све је мање у насловима: „Воздра” Вуче, где си „тебра” (П 17. 9. 2015, 14).¹¹

4. *Колоквијализми* су и по пореклу и по функцијама сасвим блиски жаргонизмима, многе лексеме су управо из жаргона прихваћене и у колоквијалном, фамилијарном споразумевању. За разлику од жаргонизама, колоквијализми су распрострањенији у различитим друштвеним слојевима и различитим узрастима. Постепено брисање границе између више, формалне комуникације и ниже, неформалне комуникације у нашим медијима, својеврсна њихова *колоквијализација*, ништи и разлику између стандардног и супстандардног израза. Овај процес, започет у сензационалистичкој, жутој штампи (*Kurir, Blic, Informer, Alo, Srpski telegraf* и сл.), све се више, нажалост, шири и на дневне новине које још увек свом изразу посвећују дужну пажњу (*Политика, Вечерње новости, Danas*).

Колоквијализација нарочито захвата наслове текстова у дневним новинама, а разлози су барем троструки: са једне стране, треба неочекиваним обликом привући образованог читаоца који има све мање времена за читање штампе, па само прелеће погледом преко наслова; са друге стране, треба језички подилазити мање образованим читаоцима и испунити њихов хоризонт изражајних очекивања; са треће стране, колоквијализми су неретко краћи од стандардизованих, нормираних форми речи или синтагми, па технички више одговарају ограниченом простору наслова.

4.1. Многи од примера испуњавају сва три услова: наведени колоквијални облици краћи су од необележених, а довољно значењски прозирни за све слојеве читалачке публике: а) *факс* м. *факултет*: 3.000 evга за faks bez dozvole за rad (24s 11–13. 9. 2015, 1), I one svašta odvalјuju, a nisu starlete ni folkerke (24s 31. 3. 2016, 12),), Ђаци umesto на faks жеle u inostranstvo (24s 20. 6. 2016, 5); б) *евро* м. *европски*: Нова евро нада „црно-белих” (П 15–16. 2. 2018, 21); в) *Амер* м. *Американац*: Нас и Амер

¹¹ У питању је шаливи наслов који младе треба да привуче информацији о „Даници за младе”, додатку календара *Даница* Вукове задужбине.

300 милиона (П 3. 12. 2016, 13); г) *трола* м. *тролејбус*: У центру само „троле” и електробусеви (ВН 7. 11. 2019, 18); д) *скејт* м. *скејтборд*: Возио скејт после поноћи (П 8. 4. 2020, 11); ђ) *фотос* м. *фотографија*: Фотоси старији од века (П 7. 11. 2020, 13);¹² е) *фотка* м. *фотографија*: Lidija ponovo zapalila Instagram seksi fotkama (А 16. 8. 2018, 13); ж) *шоферка* м. *шофершајбна*: Lomio šoferke i retrovizore (ST 25. 6. 2019, 12);¹³ з) *профи* м. *професионални*: Остајемо без профи возача (ВН 13. 10. 2018, 7),¹⁴ итд.

4.2. Колоквијална, по правилу скраћена именованја делова Београда, приградских насеља или грађевина у њему (*Калиш – Калемегдан, Падињак – Падинска Скела, Панчевац – Панчевачки мост, Стакленац – стаклени тржни центар на Тргу републике*) или планина (*Коп – Копоник*) ван контекста несумњиво представљају комуникативну потешкоћу странцима при читању наших новина: Кошаркаш uboden u srce na Kališu (I 26. 10. 2015, 11),¹⁵ Вече на Калишу (П 28. 5. 2018, 16),¹⁶ „Torcidini” huligani ostaju u „Padinjaku”! (А 16. 8. 2018, 8), Монро стиже на Калиш? (ВН 17. 8. 2021, 38),¹⁷ Коп скупљи од Малдива (ВН 16. 11. 2021, 6) итд.

Овај тип колоквијализама неретко је у насловима маркиран наводницима: Због радова на „Панчевцу” измене у ноћном саобраћају (П 8. 11. 2018, 14),¹⁸ Депонија код „Панчевца” све већа (ВН 7. 7. 2020, 24–25), Шире „Панчевац” због трамваја? (ВН 27. 4. 2021, 26), Решење за „Панчевац” – рушење или ојачавање и проширивање (П 17. 8. 2021, 14), Момировић: „Панчевац” је безбедан, али је потребна његова реконструкција (П 28. 5. 2022, 11), Дом игре уместо „Стакленца” (П 6. 3. 2022, 16) и сл.

4.3. Бројне лексеме потврђене у дневним новинама брзо су прешле из сфере жаргонизама у сферу колоквијализама: а) *кафић* м. *кафе-бар*: „У Грчкој затворени кафићи, ресторани и тржни центри” (П 15. 3. 2020, 04), „Опљачкали кафић” (П 15. 3. 2020, 10), „Кућни притвор због играња

¹² Уп. пуни облик из текста: „Између две империје” назив је изложбе давнашњих фотографија из збирке Земаљског музеја БиХ из Сарајева”.

¹³ У овом примеру дужи колоквијализам потиснут је краћим.

¹⁴ У првој реченици се место колоквијализма појављује нормирани придев: „Недостатак професионалних возача је проблем са којим се Србија већ дуже времена суочава”.

¹⁵ У тексту се, очекивано, појављује пуна форма микротопонима: „uboden је požet u srce u ноћи između subote i nedelје na Kalemegdanu”.

¹⁶ У тексту се, занимљиво, појављује и пуна и колоквијална форма онима: „Калемегдан, некада главно војно упориште Београда [...] данас је главно стециште младих”: „Калиш, који су Турци звали ‚брег за размишљање’, у вечерњим сатима је идеално место за парове”. Очито је да се колоквијализација са наслова све више шири и на саме новинске текстове.

¹⁷ У овом наслову је Калиш метонимија за Кошаркашки клуб Црвена звезда, чије се просторије налазе на Малом Калемегдану.

¹⁸ Уп. форму у првој реченици текста: „Због геодетског снимања челичне конструкције Панчевачког моста...”

јамба у кафићу” (П 26. 3. 2020, 10),¹⁹ „Kafići i parkovi su puni, više ih brine ekonomija” (В 1. 4. 2020, 10);²⁰ б) *Фејс* м. *Фејсбук*: „Лажни Мићуновић на ’Фејсу’” (ВН 16. 9. 2016, 3);²¹ в) *дивљи* м. *нелегални*: *Дивљим таксистима нико ништа не може* (В 19. 9. 2018, 13), *Дивљи таксисти без мирног сна* (П 19. 1. 2019, 13),²² *Дивљим таксистима одузета још четири аутомобила* (П 2. 2. 2019),²³ *Дивље насеље код окретнице* (ВН 30. 3. 2021, 29),²⁴ *Дивља градња цвета у националним парковима* (П 30. 12. 2021, 10).²⁵

4.4. Наведеном списку треба додати и бројне друге лексеме: а) *ледара*: *Ledara napolju, ali i u prevozu* (24s 19. 1. 2016, 3); б) *сигурица* м. *сигуран посао*: *Нелегално клађење – „сигурица” за преваре* (ВН 2. 4. 2021, 7); в) *смарати*: *Немој да ме смараш* (П 9. 4. 2016, 18); г) *чесмовача*: *Чесмовача стиже у јужнобанатска села* (П 18. 10. 2017, 24); д) *фаца*: *Аца и фаце* (П 26. 11. 2017); е) *Вирус фушераја на ауто-путевима шири се Србијом* (П 23. 2. 2019, 01); ж) *кркљанац*: *Саобраћајни кркљанац* (П 14. 9. 2019, 15);²⁶ з) *нагарити*: *Ко nagari na auto-putu nema šanse da izbegne kaznu* (А 1. 10. 2019, 7); џ) *гастарбајтер*: *Гастарбајтери плаћају порез на зараде у иностранству* (П 5. 12. 2020, 11);²⁷ итд.

4.5. Колоквијална метафоризација веома често је, али недоследно, обележена наводницима у насловима: *Провалници за ноћ „ојадили” 30 кућа* (ВН 22. 1. 2016, 13), *Билас „минирао” идеју прошле године* (П 27. 2. 2019, 05), *Тренто „закувао” ситуацију* (ВН 3. 2. 2021, 30), *Имућни се „гребу” о нишке вртиће* (П 12. 6. 2021, 13), *„Прљав” новац убацивали у легалне токове* (П 27. 12. 2021, 09), *„Прокувао” аутобус на линији 46* (ВН 7. 2. 2022, 27), *Очистили стан, оставили кључеве и „збрисали”* (П 10. 3. 2022, 15).

¹⁹ У тексту се наводи пуна форма именовања: „који су затечени у угоститељском објекту, кафе-бару у Пантићевој улици у Ваљеву”.

²⁰ Напомињемо да колоквијализам *кафић* нити у једном наслову из новина *Политике* и *Blica* није ортографски маркиран наводницима.

²¹ У тексту се наводи пуна форма именовања: „саопштио је јуче да никада није имао свој профил на ’Фејсбуку’”

²² Исти колоквијализам појављује се и у тексту: „Од 29. децембра дивљим таксистима...”

²³ И у овом тексту се колоквијализам употребљава и ван наслова: „су одзеле још четири аутомобила од дивљих таксиста”.

²⁴ У тексту коегзистирају атрибути *неформалан* и *дивљи*: „у неформалним баракама”; „али дивље насеље се шири”.

²⁵ Само у једном наслову колоквијализам *дивљи* обележен је наводницима: „Дивљи” шофери отимају путнике (ВН 29. 5. 2020, 6).

²⁶ Исти колоквијализам је и у тексту: „Разлог овог саобраћајног кркљанца био је ланчани судар на Панчевачком мосту”.

²⁷ У тексту колоквијализам *гастарбајтер* прати језички маркер *такозвани*: „да ли су и наши гастарбајтери обавезни да плаћају порез?": „по основу рада код страних послодавца у иностранству (тзв. гастарбајтери)”.

С друге стране, колоквијалне метафоре подједнако су често и без ортографског маркера: Приштина одувала ЕУ, слуша само Америку (П 4. 12. 2018, 01), Војан smuvaо Ninu! (А 1. 10. 2019, 21) итд. Ортографску недоследност у обележавању колоквијализама је лако илустровати наредним насловом, у којем је колоквијална метафора у глаголу *цепати* обележена наводницима, али колоквијализам *бајс* није: Ноле „цепа” бајс и кајак (ВН 4. 5. 2018, 40).

4.6. Велики број двочланих, синтагматских именована занимања и звања особа, али и предмета (појмова) сведен је у колоквијалном језику на изведенице која су потом, захваљујући својој економичности, још пре више деценија добиле много простора у новинским насловима. У дериватолошкој литератури већ је писано о *универбизацији*, за коју је констатовано да је „форма карактеристична, пре свега, за разговорни и професионални говор” (Ћорић 2008: 162), уз важну нормативистичку напомену: „Већине примера краћих форми ових назива нема у лексикографској литератури, било због њихове комуникативне маркираности, било због тога што су то, углавном, нове речи” (Ћорић 2008: 162). Многе од следећих именица из нашег корпуса готово се више и не доживљавају као колоквијалне:

- а) *специјалац м. припадник специјалних јединица*: Специјалци спречили хулигане да прекину Бајагин концерт (П 15. 7. 2017, 04),²⁸ Специјалцима на Бриселски споразум (П 1. 4. 2018, 06), На Елбрусу одата почаст погинулим специјалцима (П 20. 7. 2019, 08), Специјалци Росу чекали фудбалере Звезде (П 10. 10. 2019, 05),²⁹ Златници за руске специјалце (П 5. 5. 2020, 08),³⁰ Абазовић: Вељовић и полицијски специјалци предводе протесте (П 17. 4. 2021, 04);³¹
- б) *безбедњак м. припадник безбедносних служби*: Безбедњаци мотре на 20 особа због сумње на тероризам (П 26. 11. 2015, 01),³² Смена безбедњака због случаја „Јајинци” (П 9. 11. 2016, 01),³³ Почиње градња станова за безбедњаке (П 16. 10. 2018, 01),³⁴ Турци граде станове за безбедњаке (ВН 25. 1. 2019, 6),³⁵ Безбедњаци ускоро

²⁸ У првој реченици текста исти је колоквијализам: „Сплитски специјалци спречили око 200 хулигана да упадну...”

²⁹ У тексту, међутим, стоји пуна синтагма: „уз специјалне јединице полиције”.

³⁰ И у тексту: „Припадницима руске екипе специјалаца [...] уручени су златници”.

³¹ У тексту је прецизирано: „садашњи припадници полиције и Специјалне антитерористичке јединице”.

³² У тексту: „под сталном присмотром обавештајно-безбедносних служби”.

³³ У тексту: „Премијер Александар Вучић је најављујући одлазак са места шефа Бироа за координацију рада служби безбедности најавио и смене у безбедносним службама.”

³⁴ У тексту: „изградња станова за припаднике снага безбедности”.

³⁵ У тексту: „Градња станова за безбедњаке [...] може да почне”.

- у становима (ВН 21. 1. 2019, 9),³⁶ Станови за безбедњаке (ВН 31. 1. 2020, 4),³⁷ Путинов безбедњак са Вучићем (ВН 21. 2. 2022, 3);³⁸
- в) *саобраћајац* м. саобраћајни полицајац: Саобраћајци у белим униформама (П 10. 6. 2017, 15),³⁹ Приведено 11 саобраћајаца због мита (П 5. 7. 2018, 09),⁴⁰ Саобраћајци брину о безбедности (П 16. 12. 2018, 10),⁴¹ – Саобраћајцима из Чачка 171 месец робије (П 13. 4. 2019, 08);⁴²
- г) *просветар* м. *просветни радник*: Просветари траже нови школски календар (П 7. 5. 2019, 07),⁴³ Просветари траже да буду у истој платној групи са лекарима (П 25. 8. 2018, 07), Премијерка позвана на састанак о платама просветара (П 18. 9. 2018, 08);
- д) *сезонац* м. *сезонски радник*: Сезонци добили електронску пријаву (П 17. 1. 2018, 10),⁴⁴ Готов софтвер за пријављивање сезонаца (П 4. 10. 2018, 10);⁴⁵
- ђ) *синдикалац* м. *синдикални активиста*: Синдикалци траже повећање минималца за бар десет одсто (П 4. 8. 2018, 11);
- е) *комуналац* м. *радник комуналне службе*: Комуналац постао звезда интернета (П 21. 2. 2022, 18);⁴⁶
- ж) *паушалац* м. *привредник који порез плаћа паушално*: Паушалци привремено одјављују радње (П 21. 3. 2020, 01);⁴⁷
- з) *болоњац* м. *студент који студира по болоњском систему*: Први „болоњци” ипак морају на реупис (П 2. 11. 2016, 07).

Поједина лексичка решења овог типа творбе привремено решавају информативни проблем у наслову и не задржавају се у новинском језику,

³⁶ У тексту: „врањски безбедњаци”.

³⁷ У тексту: „1.000 станова за припаднике служби безбедности”.

³⁸ У тексту: „секретар Савета за националну безбедност Русије”.

³⁹ У тексту се појављују и дужа и краћа форма: „Беле униформе саобраћајних полицајаца [...] и данас се сећају многи Београђани.” [...] Ових дана традиција је обновљена на Слативи, где контролу и усмеравање возила обављају двојица саобраћајаца обучена у ’бело одело’.”

⁴⁰ У тексту: „Једанаест саобраћајних полицајаца Полицијске управе у Кикинди приведено је”.

⁴¹ У тексту: „обишао је јуче припаднике саобраћајне полиције”.

⁴² У тексту: „тринаесторицу бивших саобраћајних полицајаца”.

⁴³ У тексту: „Унија синдиката просветних радника Србије”.

⁴⁴ У тексту: „Захваљујући новом електронском систему за пријављивање сезонских радника”.

⁴⁵ У тексту: „платформа за електронско пријављивање сезонских радника”.

⁴⁶ У тексту: „Радник ’Градске чистоће’” Јовица Васић одушевио је кориснике друштвене мреже „Тикток”.

⁴⁷ У тексту је и дужа и колоквијална форма: „Привредници који раде само за своју плату, попут фризера, козметичара, кројача, таксиста, програмера, власника ресторана и самосталних трговинских радњи почели су привремено да затварају фирме. [...] Паушалци имају могућност да на одређено или неодређено време прекину обављање делатности”.

због ванјезичких фактора, дуже са тако уско прецизираним значењем: а) *утваи* м. *радник* „*Утве*”: „Утваши” пресудом враћени на посао (П 8. 11. 2018, 21);⁴⁸ б) *слободар* м. *члан Слободарске партије Аустрије*: Слободари траже затварање азиланата ноћу (П 15. 12. 2018, 02).⁴⁹ Парадигматска решења са суфиксом турског порекла *-џија* још снажније су колоквијално бојена: а) *пумпација* м. *радник на бензинској пумпи*: Пљачка на ариљској пумпи, рањен пумпација (П 7. 10. 2016, 14);⁵⁰ б) *филмаџија* м. *филмски радник*: Притвор због изнуде од америчких филмаџија (П 17. 3. 2017, 08).⁵¹

4.7. На исти начин на који се скраћују синтагме са значењем особа, чини се то прво у колоквијалном језику а потом и у језику новина и са синтагмама које именују различите предмете, појаве или просторе. Процес преношења оваквих изведеница из колоквијалног језика и професионалног жаргона у новинарски језик регистрован је већ током 90-их година прошлог века (Ђорић 2008):

- а) *саобраћајка* м. *саобраћајна несрећа*: Саобраћајка у теразијском тунелу блокирала центар града (П 7. 10. 2015, 16); Фаталне саобраћајке у опадању (П 3. 11. 2015, 22),⁵² Емир Хаџихафизбеговић осуђен због саобраћајке (П 12. 3. 2016, 04),⁵³ Саобраћајке до сада однеле 91 живот (П 12. 12. 2016, 15),⁵⁴ Ухапшен осумњичени који је побегао после саобраћајке (П 6. 5. 2017, 15),⁵⁵ Сватови погинули у саобраћајки (П 17. 7. 2018, 02), Две особе настрадале у саобраћајкама (П 19. 7. 2018, 04),⁵⁶ *Zakon smanjio broj roginulih u saobraćajkama* (D 24. 7. 2018, 6), Двојица мотоциклиста повређена у две одвојене саобраћајке (П 20. 8. 2019, 15),⁵⁷ Доживела саобраћајку (ВН 18. 10. 2019, 14);⁵⁸
- б) *минималац* м. *минимална цена рада*: Већи минималац не значи општи раст плата (П 27. 8. 2016, 11), Берза на минималцу (П 10. 11. 2016, 01), *Sloga: Odluku o minimalcu doneće Vučić* (D 24. 8. 2017, 10),⁵⁹ Минималац приближити потрошачкој корпи (П

⁴⁸ У тексту: „десет радника фабрике ваздухоплова д. о. о. ’Утва авио-индустрија Панчево’”.

⁴⁹ У тексту: „Шеф посланичког клуба владајуће Слободарске партије Аустрије (ФПО) Јоханес Гуденус захтева”.

⁵⁰ У тексту: „и уз претњу пиштољем од радника на пумпи Н. З. затражио новац”.

⁵¹ У тексту: „да је од две америчке продуцентске куће изнудио уплате биткоина”

⁵² У тексту: „Светска здравствена организација процењује да у саобраћајним несрећама годишње погине чак 1,25 милиона људи”.

⁵³ У тексту: „због учешћа у саобраћајној несрећи”.

⁵⁴ У тексту: „У првих десет дана у саобраћајним несрећама погинуле су две особе”..

⁵⁵ У тексту: „расветлили су саобраћајну незгоду која се догодила крајем августа”.

⁵⁶ У тексту: „У тешкој саобраћајној несрећи”.

⁵⁷ У тексту: „У саобраћајној незгоди”.

⁵⁸ У тексту: „после саобраћајне несреће”.

⁵⁹ У тексту: „do 15. septembra postići dogovor o „minimalcu” za sledeću godinu”.

9. 8. 2018, 11),⁶⁰ Минималац од 900 евра (ВН 12. 10. 2018, 8),⁶¹ Словенија диже минималац на 667 евра (П 9. 11. 2018, 04),⁶² Државни минималац за све предузетнике (П 30. 3. 2020, 05),⁶³ Дупло већи минималац (ВН 5. 6. 2020, 6),⁶⁴ Минималац недовољан за нормалан живот (П 28. 11. 2020, 10),⁶⁵ Туристичка привреда: нова помоћ у једном минималцу добродошла, али недовољна (П 5. 12. 2020, 10),⁶⁶ Први део минималца у марту (ВН 3. 2. 2021, 6), Данас пола минималца (ВН 8. 4. 2021, 6), Минималци и за водиче (ВН 16. 4. 2021, 6), Синдикат: минималац треба да буде колико и минимална корпа (П 8. 8. 2022, 05);
- в) *минималац м. минимална предност*: „Минималац” за историју (ВН 25. 8. 2018, 39),⁶⁷ Двоструки „минималац” за победу Качињског (П 13. 10. 2019, 03);⁶⁸
- г) *документарац м. документарни филм*: Гледајте документарце (П 16. 4. 2020, 15);⁶⁹
- д) *бензинац м. бензински мотор*: „Фолксваген” варао и на бензинцима (П 5. 11. 2015, 01);⁷⁰
- ђ) *дизелаш м. дизел-мотор*: Британци искључују бензинце и дизелаше из саобраћаја (П 22. 11. 2020, 03);⁷¹
- е) *губиташ м. предузеће које послује с губицима*: Држава и даље помаже губиташе (П 19. 11. 2016, 11);⁷²
- ж) *бувљак м. бувља пијаца*: Нови „бувљак” уместо Теразија (П 4. 12. 2015, 16);
- з) *половњак м. половни аутомобил*: Стоп увозу евро 3 и 4 половњака? (ВН 7. 11. 2019, 1); Рампа на увоз половњака (ВН 7. 11. 2019, 7); Половњаци скупљи и до 5.000 евра (ВН 2. 9. 2021,

⁶⁰ У тексту: „нова минимална цена рада”.

⁶¹ У тексту: „подизање минималне зараде”.

⁶² У тексту: „предлог закона о минималној плати”, „минимална зарада”.

⁶³ У тексту: „држава ће за наредна три месеца плаћати минималац за запослене”.

⁶⁴ У тексту: „Минимална зарада готово је двоструко увећана”.

⁶⁵ У тексту: „да ће минималац у 2021. бити у висини минималне потрошачке корпе”.

⁶⁶ У тексту су и краћа и дужа форма: „најављена помоћ државе у једној минималној заради”, „па и у једној минималној заради” : „Један минималац ће отићи радницима”.

⁶⁷ Извештај са фудбалске утакмице Воводина – Пролетер 1 : 0.

⁶⁸ Текст о изборној кампањи у Пољској.

⁶⁹ У тексту: „Библиотека града Београда пружа могућност да сви грађани Србије бесплатно гледају документарне и краткометражне филмове”.

⁷⁰ У тексту: „Најновије откриће је да је „Фолксваген” продавао аутомобиле међу којима и бензинце и дизелаше”.

⁷¹ У тексту: „Одлучио је да уместо до 2040, забрану продаје нових дизелаша и бензинаца убрза”.

⁷² У тексту: „да држава плаћа дугове јавних предузећа”.

- 19); Половњацима преко 2.000 кубика нижа регистрација (ВН 2. 11. 2021, 6);
- и) *масовка м. масовна сцена: Umro snimatelj najveće filmske masovke* (В 13. 8. 2018, 25);⁷³
- ј) *моторка м. моторна тестера: Хулигани са „моторкама” харају ноћу по Шапцу* (П 28. 8. 2019, 15);⁷⁴
- к) *генералка м. генерална рестаурација: „Национална класа” после дигиталне „генералке”* (П 30. 9. 2018, 16);
- л) *нуклеарка м. нуклеарна електрана: Путин и Ердоган отворили градилиште нуклеарке* (П 4. 4. 2018, 03);⁷⁵ *Учешће у градњи нуклеарке реалније* (ВН 16. 11. 2021, 7); *Бриселско „озелењавање” нуклеарки* (П 5. 1. 2022, 02);⁷⁶ *Макрон разговарао с Путином о нуклеарки у Запорожју* (П 20. 8. 2022, 03);⁷⁷
- љ) *неутронка м. неутронска бојева глава: Наутронке против ракета* (П 31. 10. 2016, 01).⁷⁸

Наизглед сличан по моделу је и процес добијања колоквијалних имена за швајцарски франак, кинески аутобус и сл., али у оваквим примерима су заправо етници употребљени са новим значењем, што повлачи и њихово писање малим словом:

- а) *швајцарац м. швајцарски франак: Швајцарац још мучи дужнике* (П 26. 11. 2015, 11);⁷⁹ *Дужи рок за отплату швајцарца* (П 1. 12. 2015, 11);⁸⁰ *„Швајцарац” све непожељнији у банкама* (П 27. 1. 2016, 10); *„Швајцарци” пред судом* (П 2. 10. 2016, 14); *Задужени у „швајцарцима” охрабрени да туже банке* (П 5. 10. 2016, 01); *Зашто „швајцарце” не решимо као Аустријанци* (П 6. 10. 2016, 11); *И Врховни суд ускоро о „швајцарцима”* (П 15. 10. 2016, 13); *Кредити у швајцарцима на Копаоничкој школи* (П 25. 11. 2016, 10);⁸¹ *Ускоро прве одлуке Врховног суда о дугу у швајцарцима* (П 18. 3. 2017, 10); *Лекс специјалис за „швајцарце”* (ВН 15. 4. 2019, 7);⁸²

⁷³ У тексту: „који је snimio scenu sa najviše statista u istoriji kinematografije”.

⁷⁴ У тексту: „Група младића посекала је моторним тестерама”.

⁷⁵ У тексту: „нуклеарна централа”, „електрана”, „нуклеарна електрана”.

⁷⁶ У тексту: „неће успети да блокирају градњу нових нуклеарки”.

⁷⁷ У тексту: „у ситуацији са нуклеарном електраном Запорожје”.

⁷⁸ У тексту: „поседују неутронске бојеве главе”.

⁷⁹ У тексту: „Они који су се скупили кредитом узетим у швајцарском франку”.

⁸⁰ У тексту: „Протест дужника у швајцарцима окупљених у удружењу ’Ефектива’”.

⁸¹ У тексту: „ закључили уговоре о кредиту у швајцарским францима”.

⁸² У једном наслову је лексема *Швајцарац* употребљена у значењу ’особа задужена у швајцарским францима’: „Švajcarsima” otpris 200 miliona € duga (К 17. 4. 2019, 6). У тексту су такве особе описане као „zaduženi u švajcarskoj valuti”.

- њ) *кинез м. кинески аутобус*: Први „кинези” возе на Палилули, у Миријеву и Земуну (П 24. 10. 2019, 16).⁸³

Пуне, синтагматске форме наведених именовања појављују се у насловима дневне штампе само по изузетку: *Srednjoškolas poginuo u saobraćajnoj nesreći* (В 4. 11. 2018, 18), Донета прва правоснажна пресуда за кредите у швајцарским францима (П 12. 10. 2016, 11) и сл.

4.8. Поред колоквијалних лексема, у насловима су чести и колоквијални *изрази* различитог порекла: а) *за џ*: *Vozili smo se gaspevanim taksijem* (за дж) (24s 11–13. 9. 2015, 2–3); б) *Пали, бато*: Пали, бато (П 18. 10. 2015, 15); в) *на брзака*: Оброк „на брзака” на клупи, зидићу, у аутомобилу... (П 9. 10. 2021, 16); г) *стара кајла*: Продор „младих звери” и отпор „старих кајли” (П 11. 8. 2022, 19); д) *бројати ситно*: *Nina Janković broji sitno do porođaja* (24 s 12. 4. 2018, a2);⁸⁴ љ) бити у шеми: Нисам у шеми са Тошићем (ВН 25. 1. 2019, 14); *Mali Keba u šemi s Mimi Oro!* (ST 7. 9. 2021, 1); е) *бити о-кеј*: Дарко и ја смо кроз ок (ВН 25. 1. 2019, 14).

Нарочито је чест израз *на црно*, у значењу ’нелегално’: Радио „на црно”, погинуо на градилишту (П 25. 2. 2017, 15), Тридесет одсто радника „на црно” (П 29. 3. 2017, 10), Рад на црно – штета за раднике и послодавце (П 10. 1. 2018, 11),⁸⁵ *Zida na crno ispred policije!* (К 21. 9. 2018, 6), Странци раде легално, али и на црно (П 30. 9. 2020, 10), Како спречити рад на црно (П 30. 1. 2021, 10),⁸⁶ Сакупљачи секундарних сировина углавном раде на црно (П 4. 4. 2021, 16).

5. Специфичан вид колоквијализације представља и навођење надимка, па и само имена, место пуног имена и презимена или само презимена познатих личности (политичара, спортиста, музичара и сл.). Иако представљају економична решења, она ипак нису репрезент неговане језичке културе. Несумњиво су од ње најудаљенији наслови са активираним надимцима: *Nole za finale* (24s 11–13. 9. 2015, 10), *Sale: Još malo, pa perfektno* (24s 11-13. 9. 2015, 10), Спор државе и Чеде Јовановића због „Фиделинке” (П 8. 12. 2015, 01), *Kusta uzvaga: Žerar, ti si bačva i prevarant* (24s 12. 9. 2016, 12), Давенпорт ујединио Чеду и Шешеља (П 11. 11. 2016, 01), *Ibra doneo Liga kup* (I 27. 2. 2017, 31), *Srpska veza: Teo i Bogdan novi kraljevi Sakramenta* (24s 8. 5. 2017, 11), *Bogdan u prvoj, Teo u drugoj petorci* (24s 22. 5. 2017, 12), Швајни напушта Пауновића (ВН 21. 10. 2017, 37), Раћа није реална прича (ВН 19. 1. 2018, 38), *Veljina ekipa obara Vučića* (A 16. 8. 2018, 1), Баџин син осумњичен за пљачку куће Саше Поповића (П 17.8.

⁸³ У тексту: „нови кинески ’Хигерови’ аутобуси”.

⁸⁴ *Бројати ситно* је израз преузет из војничког жаргона.

⁸⁵ У тексту: „Број ангажованих радника на црно у Србији и даље је велик”.

⁸⁶ У тексту: „Да би се стало на пут раду на црно у области као што су грађевинарство, туризам, угоститељство...”.

2018, 08), Ђука: Nek me hapse, ponovo idem na dan izbora! (А 1. 10. 2019, 4), Брега постао амбасадор Уницефа (ВН 18. 10. 2019, 14), Zagor utišao Bolonju (К 6. 2. 2020, 38), Мићун чита, а Вук пише и чува Лакија (ВН 20. 3. 2020, 2). Навођење само имена политичара, попут навођења надимака, такође је засновано на колоквијалном изразу: Бакира чувају као Ердогана (ВН 29. 7. 2016, 2), Ана води нову владу! (ВН 16. 6. 2017, 3), Je li Boško iznad države i zakona?! (А 16. 8. 2018, 3).

6. Активирани колоквијализми, виђено је већ и на основу наведених примера, стварају бројне ортографске недоумице новинарима и уредницима, првенствено у вези са (не)обележавањем ових лексичких јединица наводницима. Најочитије доказе ортографских колебања представљају примери навођења истог или сличног наслова на првој страни (као најава или први део текста) и касније у новинама: Вежба НАТО-а каснила јер су украјински генерали правили „селфије” (П 29. 7. 2016, 01) : Вежба НАТО-а каснила јер су украјински генерали правили селфије (П 29. 7. 2016, 02); Судије „пале” на предаји 13.500 Е (ВН 16. 9. 2016, 1) : Судије пале на предаји 13.500 Е (ВН 16. 9. 2016, 13); Зашто оптужбе против Карића падају у воду? (П 27. 9. 2016, 01) : Зашто оптужбе против Карића „падају у воду”? (П 27. 9. 2016, 09).

7. Стилски ефекат појединих колоквијализама додатно се појачава навођењем његове говорне форме: Saša stiso ponos (ST 14. 10. 2016, 19), Tramp o’ladio Kim Džong Una (I 27. 2. 2017, 14), Još nije proleće, a Partizan puko (К 12. 3. 2021, 28), Јел’ жив Горан Триван? (П 16. 1. 2020, 01). Исто важи и за израз *на изволте*: Београдска опера на извол’те (П 21. 12. 2017, 24, Међу нама), Експлозив на извол’те (П 24. 12. 2017, 10). Овај тип интензификације нарочито је чест при нападању супротних политичких опција у односу на оне које стоје иза жуте штампе: Puko protest opozicije (К 15. 4. 2019, 1); Pukli su ko lajsna (I 15. 4. 2019, 2–3).

8. Дијалектизми, жаргонизми и колоквијализми приближавају језик дневних новина свакодневном живом говору, али комуникацији која се одвија ван стандардног језика. Док је употреба дијалектизама још увек стишана и мотивисана, стилско онеобичавање жаргонизмима и колоквијализмима нарочито наслова, међутим, снижава ниво језичке културе. Колоквијализација новинског језика и медијског језика у целини – што је нераскидиво повезано и са тематиком самих текстова – тако постаје један од значајнијих културолошких проблема у савременом српском друштву.

ЛИТЕРАТУРА

- Васић и др. 1980:** Вера Васић, Чедомир Ћујић, Душан Ивковић, Петар Степанов, Весна Шкорић и Светлана Штолба, Лингвостилистичка обележја наслова, *Прилози проучавању језика*, 16, 1–16.
- Замуровић 1976:** Нада Замуровић, О новинским насловима, *Прилози проучавању језика*, 12, 67–85.
- ЈССИ 1991:** *Jezik i stil sredstava informisanja*, Društvo za primenjenu lingvistiku BiH, Sarajevo.
- Киршова 2005:** Маријана Киршова, Неке особености језика штампе на српском језику (у поређењу са руским), *Шести лингвистички скуп „Бошковићеви дани”*, Подгорица, 321–328.
- Младенов 1980:** Marin Mladenov, *Novinarska stilistika*, Beograd: Naučna knjiga.
- СН 1998:** *Savremeno novinarstvo* (prir. Neda Todorović), Beograd: Fakultet političkih nauka – Čigoja štampa.
- Рајнвајн 1988:** Ljubomir Rajnvaajn, *Stvaralaštvo novinara*, Beograd: Naučna knjiga.
- Рајнвајн/Младенов 1980:** Ljubomir Rajnvaajn i Marin Mladenov, *Oblici novinarskog izražavanja*, Beograd: Zavod za obrazovanje administrativnih kadrova SR Srbije.
- Ђурић 1983:** Dušan Đurić, *Novinarska radionica*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ђурић 1981:** Душан Ђурић, *Основи новинарства*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Славковић 1988:** Dušan Slavković, *Biti novinar*, Beograd: Naučna knjiga.
- Тошовић 2002:** Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.
- Ђорић 2008:** Божо Ђорић, *Творба именица у српском језику (одабране теме)*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.